

Kovács Sárkány Hajnalka - Kovács Vilmos

Östermelő vagy élelmiszer-feldolgozó? - vajdasági helyzetkép

Hajnalka Kovács Sárkány, Vilmos Kovács: Licensed traditional small-scale producer or food processing? – The situation in Vojvodina

Summary

World tendency is that the food production is concentrating (although the animal husbandry practices in family farms relatively high yet in Vojvodina). Meanwhile there is a demand for such food products that are not uniform, which are special, local specialties. In the case of such products the higher price level is also achievable.

Agricultural producers with low educational level in Vojvodina that are sidelined from industrial production, which yet – by the way – knows the food processing technics from their ancestors, the primary food processing could be mean a good alternative to supplement their income, of course besides appropriate authority control.

The relation between the agricultural product prices and the food prices is very loose nowadays; the agricultural product prices do not have significant effect on the product prices. Food vendors can make higher profit then food manufacturers or their primary commodity manufacturers (Buday-Santha, 2011). The producers could be used this market gap in order to create a more livable area for themselves.

As Mrs. Szörényi (2011) stated, the economically sustainable rural area is feasible among others with increasing of income generation. However despite to that the Vojvodian rural area and the Serbian legislation do not recognize sufficiently the concept of primary food manufacture. Agricultural actors unexperienced in the field of food safety are found difficult to cope with this situation. As long as they want to sell their products in processed form (not dairy product), in that case they have to establish a food processing plant.

In order to resolve this, the Hungarian primary food manufacture regulation could be a good example, which involves the relevant regulations related to control and taxes too.

Keywords: *agricultural producers, Vojvodina, food vendors*

ÖSSZEFOGLALÓ

Megállapítható az élelmiszer-előállítás világméretű koncentrálódása (a Vajdaságban még megmaradta családi gazdaságok viszonylag magas arányú állattenyésztési gyakorlata). Ugyanakkor ezzel párhuzamosan felmerül az igény olyan élelmiszerek előállítására is, amelyek nem uniformizáltak, hanem különlegesek, ún. helyi specialitások. E termékek esetében magasabb árszínvonal is elérhető.

A nagyipari termelésből kiszoruló, alacsony iskolázottsági szintű vajdasági mezőgazdasági

termelők számára, akik még ismerik őseik élelmiszer-feldolgozási technikáit jó alternatívát jelenthet bevételeik kiegészítésére az östermelői élelmiszer-feldolgozás, természetesen a megfelelő hatósági ellenőrzés és jogi szabályozás mellett.

Manapság már nincs szoros összefüggés a mezőgazdasági termékárak és élelmiszerárak között, az élelmiszer árára a mezőgazdasági termékárak nem gyakorolnak jelentős hatást. Az élelmiszer-előállítótól és az alapanyag termelőktől a kereskedők lényegesen nagyobb profitra tehetnek szert (Buday-Sántha, 2011).

Ezt a piaci árrést remekül ki tudnák használni az őstermelők, és ezáltal jövedelmezőbbé tudnák tenni gazdálkodásukat.

Ahogy Szörényiné (2011) is megfogalmazza, a gazdaságilag fenntartható vidéki térség többek közt a jövedelemtermelés fokozásával valósítható meg.

Viszont annak ellenére, hogy a Vajdaság mezőgazdasági térség, az őstermelői élelmiszer-előállítás fogalmát a szerbiai jogi szabályozás nem ismeri fel kellőképpen. Ezzel a helyzettel az élelmiszer-biztonság területén járatlan mezőgazdasági szereplők nehezen tudnak boldogulni. Amennyiben a termékeiket feldolgozott formában (és az nem tejtermék) értékesíteni szeretnék), abban az esetben élelmiszer feldolgozó üzemet kell létesíteniük.

Ennek feloldására jó példaként szolgálhat a magyarországi őstermelői élelmiszer-előállítás szabályozása, amely magába foglalja az erre vonatkozó ellenőrzési és adózási rendszabályokat is.

Kulcsszavak: őstermelők, feldolgozók, Vajdaság

BEVEZETÉS

Napjainkban a vásárlók egyre nagyobb figyelmet fordítanak arra, hogy hol és mit vásárolnak. Azt gondolják, hogy az őstermelő jobban odafigyel a termék előállítására és ilyen termékek vásárlásával régió mezőgazdaságát is támogatják. Azonban a mezőgazdasági termelőnek ahhoz, hogy a termékeit értékesíteni tudja, számos előfeltételnek kell megfelelnie. Különösképpen igaz ez Vajdaság területére, hiszen a jogi szabályozás (is) gátat szab az őstermelők élelmiszer- feldolgozó törekvéseinek. Szerbiával ellentétben Magyarországon az őstermelői élelmiszer előállítás jogilag pontosan definiált. Mindehhez a jogszabályi környezethez szervesen kötődik a mezőgazdaság iparosodása és korszerűsítése, valamint az élelmiszerek feldolgozottságának fokozódása. Ez a folyamat pedig nagy mértékben befolyásolja a vásárlók elvárásait és igényeit.

KITEKINTÉS

A fejlett országokban az élelmiszerforgalom 70-80%-a mintegy tucatnyi élelmiszer-kereskedelmi szervezet kezében van. Az élelmiszer-előállító cégeket ezek a élelmiszer-kereskedelmi szervezetek erős árversenybe kényszerítik bele, ami nyilvánvalóan az élelmiszerárak csökkenését vonja maga után. Az árverseny, az egyre fokozódó élelmiszerbiztonsági követelményrendszer és az élelmiszer-forgalmazó igénye a nagy mennyiségű élelmiszer iránt, a feldolgozóipar erős koncentrációját és modernizációját idézte elő. Míg Szerbiában az átlagos parcellaméret 2012-ben 8 ha, addig Buday-Sántha (2011) adatai alapján a dániai átlagos parcellaméret 2010-ben 59,3 ha, ami húsz évvel ezelőtt 35,1 ha volt. Ez 20 év alatt mintegy 168%-os területnövekedést jelentett. A fentiekből egyértelműen következtethető a mezőgazdasági és az élelmiszer-feldolgozó ágazatok további koncentrációja térségünkben (Buday-Sántha, 2011).

Akkor hogyan tovább, mit kell megfontolniuk térségünk mezőgazdasági termelőinek és a jogalkotóknak?

"Az agrárágazat nemzetközi versenyképességét az biztosítja, ha a termékeit a piac által igényelt mennyiségben és elvárt minőségben a versenytársakénál kisebb költségekkel állítja elő, vagy legalább a termékek egy részében olyan magas árfekvésű, sajátos minőségű árút termel, amely iránt határozott piaci kereslet nyilvánul meg" (Buday-Sántha, 2011).

AZ ŐSTERMELŐI ÉLELMISZER-ELŐÁLLÍTÁS JELENTŐSÉGE

Be kell látnunk azt, hogy a globalizálódó világunkban az élelmiszerek íze, megjelenési formája, összetevői egységessé válnak, uniformizálódnak. (Gondoljunk csak a gyorséttermi láncokra.) Ez azonban nem jelent feltétlenül rosszat, hiszen a világ minden táján megjelennek az "egyenételek" a multinacionális cégeknek köszönhetően. Ettől a tendenciától élesen elkülönülnek az őstermelők által előállított élelmiszer-

ipari termékek, a helyi specialitások. (Nábrádi, 2010).

Magyarország vonatkozásában az őstermelői élelmiszer-előállítás jelentőségét a következőképpen határozták meg a kistermelők élelmiszer-előállítással kapcsolatos lehetőségeiről szóló tájékoztatóban: A térségünkben hagyománya van a termelők és a vásárlók közötti közvetlen kapcsolaton alapuló helyi piaci értékesítésnek és a gazdaudvarból történő forgalmazásnak.. "Ez a kapcsolat számos előnyt biztosít mindkét fél számára. A termelőnek az árreszen nem kell osztoznia a kereskedővel, így munkájáért magasabb jövedelmet kaphat, ezért viszont közvetlenül elszámoltatható. Ha rossz minőségű terméket hoz forgalomba, annak a hatósági eljárásnál túl van még egy következménye: hamar híre megy a helyi piacon. A fogyasztó számára ez tulajdonképpen a létező leghatékonyabb minőségi garancia: maga a közvetlen termékfelelősség. A kistermelői kör megerősödésének fontos szerepe van továbbá a helyi foglalkoztatottság javításában (különösen a falusi turizmussal összefogva), a vidéki életminőség és kultúra, valamint a nemzeti öntudat ápolása, a vidéki élettér megbecsülése és vonzóvá tétele, és a kultúrtáj fenntartása terén. A helyben megtermelt élelmiszer fogyasztása hozzájárul továbbá a környezetvédelemhez is, hiszen ezeket az árucikkeket nem kell több száz vagy ezer kilométert utaztatni ahhoz, hogy a fogyasztó asztalára kerülhessenek. További előny, hogy döntően friss, adalékanyagoktól mentes és teljes értékű élelmiszerekről van szó, amelyek élettani hatása kiemelkedő, ízviláguk pedig tükrözi a hagyományos magyar konyha utánozhatatlan értékeit." [11]

A turizmus ezt remekül ki tudja használni, hiszen a turisztikai élmény egyik esszenciális eleme az utazás során elfogyasztott élelmiszer minősége és különlegessége (Hall - Sharples, 2003).

A téma jelentőségét az is fokozza, ahogyan azt Buday-Sántha (2011) megfogalmazta, az ipari koncentráció miatt csak korlátozott számban tud majd megmaradni térségünkben néhány olyan középüzem, amely tájjellegű termékeket

állít elő. A piacvesztés elsődleges okának a méretgazdaságosságot, pontosabban annak hiányát írja le. Ezt a fenyegetést jól át tudja hidalni a kistermelői élelmiszer előállítás. Az őstermelői élelmiszer előállítás másik hozadéka, hogy fékezni tudja azt a tendenciát, amely a támogató jellegű agrárpolitikát folytató államokra is jellemző, miszerint a termelők 2,0-3,0%-a kénytelen felhagyni a termeléssel. (Buday-Sántha, 2011).

MAGYARORSZÁG ŐSTERMELŐI ÉLELMISZER FELDOLGOZÁSSAL KAPCSOLATOS JOGI SZABÁLYOZÁSA

Magyarország jogalkotása az őstermelői élelmiszer feldolgozást a 4/2010 (VII.5) VM rendelettel a kistermelői élelmiszer-termelés, -előállítás és -értékesítés feltételeiről és az 52/2010 (IV.30.) FVM rendelettel a kistermelői élelmiszer-termelés, -előállítás és -értékesítés feltételeiről rendelettel jogilag pontosan meghatározta. [12,13] (Ezt a jogi szabályozást a 14/2006. (II. 16.) FVM-EüM-ICsSzEM együttes rendelet a kistermelői élelmiszer-termelés, -előállítás-, és értékesítés feltételeiről rendelet előzte meg.) [14]

A 326/2001. (XII.30.) Kormányrendelet a családi gazdaságok létrehozásáról, nyilvántartásba vételéről, működtetéséről, valamint kiemelt támogatásukról rendelkezik. Az őstermelő a jogállását őstermelői igazolvánnyal tudja igazolni a 228/1996. (XII.26.) mezőgazdasági őstermelői igazolványról szóló kormányrendelet értelmében. [16,15] A tevékenységgel kapcsolatos adózás rendje az 1995. évi CXVII. törvény a személyi jövedelemadóról szóló törvényben van szabályozva. [17] Az élelmiszer-feldolgozással (is) foglalkozni kívánó termelők számára a Vidékfejlesztési Minisztérium 2010-ben a rendeletek alkalmazásának a megkönnyítése céljából kiadott egy tájékoztatót a kistermelők élelmiszer-előállítással kapcsolatos lehetőségeiről és feltételeiről. [11]

Elmondható, hogy a Magyarországon tevékenykedő őstermelőnek, amennyiben élelmiszer-feldolgozással szeretne foglalkozni, ismernie és alkalmaznia kell egy olyan jogszabályi környeze-

tet, amely pontosan meghatározott feltételrendszert állít elé, világossá téve a jogait és a kötelezettségeit. Pontosán definiált a termékek jellegének, előállításának és az értékesítés helyének paraméterei. Az előállítás higiéniai (nem pedig élelmiszer-biztonsági) kritériumai egyszerűsítettek az őstermelők élelmiszerfeldolgoása esetében.

A VAJDASÁG, MINT MEZŐGAZDASÁGI TÉRSÉG

A Szerb Köztársaság Statisztikai Hivatala 2011-es, önkormányzatokra és régiókra vonatkozó adatai alapján a tartomány területe 21 603 km² (2 160 300 ha). Ennyi földalappal rendelkezik, amelyből 1 780 588 ha, azaz 82,50% mezőgazdasági földterület. [2]

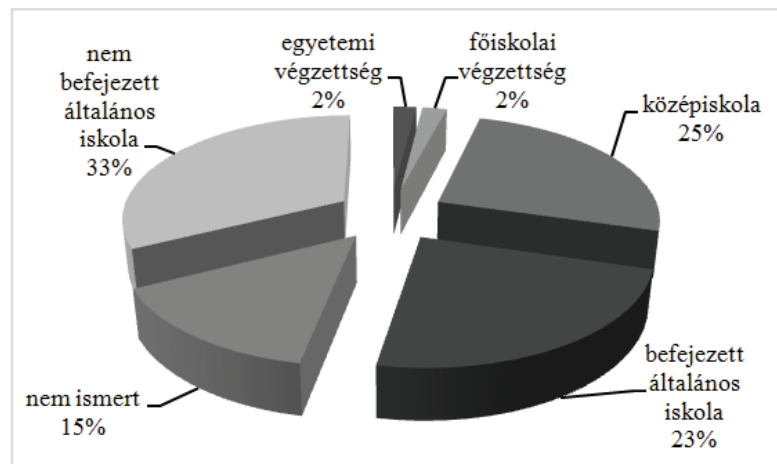
A Szerb Köztársaság Statisztikai Hivatala által közzétett Mezőgazdasági összeírás 2012-es adatai alapján a tartományban 147 588 mezőgazdasági termelő van nyilvántartásba véve, ebből 146 290 családi gazdaság. Az átlagos parcellaméret 8 ha. A termőterületek mintegy 65%-án gabonanövényeket, 25%-án ipari növényeket és 5%-on takarmányt termelnek. A fennmaradó 5%-on zöldségeket és gyümölcsöket termesztnek. Vajdaságban 252 254 egyed számláló szarvasmarha-állomány található, ebből a családi gazdaságok összesen 216 664 db szarvasmarhával rendelkeznek, ami az összes állomány 86%-a. A tartományban 1 396 065 darabos sertésállomány található, ebből a családi gazdaságok 877 464 db sertéssel rendelkeznek. A baromfiállomány 11 933 557 db-ot számlált 2012-ben, ebből a családi gazdaságok baromfiállománya 5 430 933 db, ami az összes állomány 45%-a. [3]

A VAJDASÁGI MEZŐGAZDASÁGBAN FOGLALKOZTATOTTAK

A mezőgazdaságban dolgozók iskolai végzettségéről csupán a 2002-es népszámlálásból származó adatok állnak rendelkezésünkre.

A 2002-ben elvégzett lakossági-összeírás szerint a tartomány össznépességének 8,6%-át a mezőgazdaságban foglalkoztatottak alkották, ekkor Szerbiában 2.536.378 (család)tagot számláltak a jegyzékbe vett (regisztrált) mezőgazdasági gazdaságok a Szerb Köztársaság Statisztikai intézetének a felmérése szerint. [10]

A gazdaságokat alkotó mezőgazdasággal foglalkozó családok iskolázottsági struktúrája a következő 1. számú ábrán bemutatottak szerint alakult:

1. ábra. A szerbiai mezőgazdaságban foglalkoztatottak iskolai végzettségének a struktúrája (Forrás: Saját szerkesztés a Szerb Köztársaság Statisztikai Intézet: Népszámlálás, háztartás és lakás összeírás 2002. alapján [10])

SZERBIA ŐSTERMELŐI ÉLELMISZER-FELDOLGOZÁSSAL KAPCSOLATOS JOGI SZABÁLYOZÁSA

A Szerb Köztársaság Államkincstárának honlapja alapján a Mezőgazdasági Erdészeti és Vízgazdálkodási Minisztérium 2004-ben kezdte el a (mező)gazdaságok jegyzékbe vételét (regisztrációját). E műveletnek az volt az elsődleges célja, hogy az állam megismerhesse a mezőgazdasági gazdaságok pontos számát, a termelési struktúráját és a kapacitását. [1] A jegyzékbe vétel azóta sem kötelező a termelők számára, azonban előfeltétele az állami támogatások igénylésének.

A jegyzékbe vételt a termelők a mezőgazdasági gazdaságok jegyzékbe vételéről és annak megújításáról szóló szabállyal összhangban

tudják megtenni minden év február 1.-től március 31.-ig terjedő időszakban. Szántóföldi növénytermesztés esetén csak 0,5 hektárnál nagyobb földterülettel rendelkezők jogosultak a regisztrációra. A regisztráció alkalmával a mezőgazdasági gazdaságok egyéni azonosító számot kapnak. A regisztráció során a termelőknek csak a termesztett növényfajtákkal és a tenyésztett állatfajtákkal kapcsolatosan szükséges adatot szolgáltatniuk. [6,5] Azzal kapcsolatban, hogy végeznek-e valamilyen élelmiszerfeldolgozási tevékenységet, vagy esetleg raktározzák-e a terményeiket nem szükséges nyilatkozniuk.

Szerbia területén az Állategészségügyi Törvény értelmében a mezőgazdasági termelők csak jegyzékbe vett élelmiszer-feldolgozó létesítményekből származó állati eredetű termékeket (jelen esetben tejet és abból készült termékeket) értékesíthetnek az előállítás helyén, illetve a helyi piacokon. Ezzel együtt a törvény kijelenti

azt, hogy az házi állatok vágását csak az állategészségügyi hatóság által jóváhagyott vágóhidakon lehet elvégezni.[4]

Az állategészségügyi és közegészségügyi feltételekről, az állati eredetű élelmiszerek általános és különleges feltételéről, valamint az állati eredetű termékek higiénijáról szóló szabályzat határozza meg az szerbiai őstermelők számára azokat a feltételeket, amelyek szükségesek ahhoz, hogy higiénikus módon tudják előállítani a tejtermékeket. [8]

A piacoknak elkülönített területet kell biztosítaniuk a tejtermékek, tojás, tészta és méz árusításához, a nem eladótérből történő árusítás higiéniai feltételeiről és annak ellenőrzési módjáról szóló szabályzat értelmében. [7]

Az áruforgalmazás, szállítás és az azzal kapcsolatos szolgáltatások minimális műszaki követelményeiről szóló szabályzat megfogalmazásában a zöldségpiacokon a szárított zöldségek, gyümölcsök és tojás kiskereskedelme folyik. [9]

FELHASZNÁLT IRODALOM

- [1.] Buday-Sántha A.: Agrár- és vidékpolitika. Saldo Pénzügyi Tanácsadó és Informatikai Zrt., 2011.
- [2.] Hall M., Sharples L.: The consumption of experiences or the experience of consumption? An introduction to the tourism of taste in: Food Tourism Around the World Development, management and markets (ed.) Hall C. M., Sharples L., Michell R., Macionis N. 2003. Brock Cambourne Elsevier, pp. 1-24.
- [3.] Nábrádi A.: A hagyományos és tájjelegű élelmiszerek gazdasági jelentősége in: Szakály Z., Pallóné Kisérdi I., ábrádi An. (szerk.) Marketing a hagyományos és tájjelegű élelmiszerek piacán, Kaposvár, 2010. 30-42.
- [4.] Szörényiné Kukorelli I.: Nyertes térségek titkai, avagy a rurális tér sikertényezői in: Mezei C., Bakucz M. (szerk) Agrárátalakulás, környezeti változások és regionális fejlődés Pécsi Tudományegyetem Közgazdaságtudományi Kar, Pécs. 2011.pp. 181-199.
- [5.] A Szerb Köztársaság Államkincstárának honlapja <http://www.trezor.gov.rs/rpg-lat.html> (2014.10.13.)
- [6.] A Szerbia Köztársaság Statisztikai Hivatala: A Szerb Köztársaság Önkormányzatai és régiói 2012. - Republički zavod za statistiku: Opštine i regioni u Republici Srbije 2012.
- [7.] A Szerbia Köztársaság Statisztikai Hivatala: Mezőgazdasági összeírás 2012. – első eredmények - Republički zavod za statistiku: Popisi poljoprivrede 2012 – prvi rezultati.
- [8.] Állategészségügyi Törvény - Zakonu o veterinarstvu ("Sl. Glasnik RS", br. 91/2005, 30/2010 i 93/2012)
- [9.] Rendelet a a mezőgazdasági termelők jegyzékbe vételéről - Uredba o registru poljoprivrednih gazdinstava ("Službeni Glasnik RS", br. 119/08, 21/09 i 36/09)

- [10.] Szabályzat a mezőgazdasági gazdaságok jegyzékbe vételéről és annak megújításáról, valamint a mezőgazdasági gazdaság passzív státuszáról- Pravilnik o upisu u registar poljoprivrednih gazdinstava i obnovi registracije, kao i o uslovima za pasivan status poljoprivrenog gazdinstva ("Sl. Glasnik RS", br 17/13)
- [11.] Szabályzat a nem eladótérből történő árusítás higiéniai feltételeiről és annak ellenőrzési módjáról- Pravilnik o bližim uslovima koji obezbeđuju higijensko postupanje sa životnim namirnicama i mogućnost zdravstvenog nadzora nad predmetom van prostorija određenih za prodaju ("Sl. Glasnik SRS", br. 25/76)
- [12.] Szabályzat az állategészségügyi és közegészségügyi feltételekről, az állati eredetű élelmiszerek általános és különleges feltételéről, valamint az állati eredetű termékek higiénijéről" szóló rendeletet - Pravilnik o veterinarsko-sanitarnim uslovima, odnosno opštim i posebnim uslovima za higijenu hrane životinjskog porekla, kao i o uslovima higijene hrane životinjskog porekla ("Sl. Glasnik RS", br. 25/2011 i 27/2014)
- [13.] Szabályzat az áruforgalmazás, szállítás és az azzal kapcsolatos szolgáltatások minimális műszaki követelményeiről - Pravilnik o minimalnim tehničkim uslovima za obavljanje prometa robe i vršenje usluga u prometu robe ("Sl. Glasnik RS", br. 47/96, 22/97, 6/99, 99/2005, 100/2007, 98/2009 i 62/2011 - dr. pravilnik)
- [14.] Szerb Köztársaság Statisztikai Intézet: Népszámlálás, háztartás és lakás összeírás 2002. Mezőgazdaság. A gazdaságok tagjainak az életkora, iskolázottsága és lakhatása - Republika Srbija Republički zavod za statistiku Popis stanovništva, domaćinstava i stanova 2002. Poljoprivreda- Članovi Gazdinstava, prema starosti, školskoj spremi i stanovi. Beograd, 2004.
- [15.] Vidékfejlesztési Minisztérium: Tájékoztató a kistermelők élelmiszer-előállítással kapcsolatos lehetőségeiről, Budapest. 2010. (szerk.) Géher D. J., Kasza Gy.
- [16.] <http://elelmiszerlanc.kormany.hu/download/9/cb/40000/kistermeloi.pdf> (2014.10.13.)
- [17.] 4/2010 (IV.30.) FVM rendelet a kistermelői élelmiszer-termelés, -előállítás és -értékesítés feltételeiről
- [18.] 52/2010 (IV.30.) FVM rendelet a kistermelői élelmiszer-termelés, -előállítás és -értékesítés feltételeiről
- [19.] 14/2006. (II.16.) FVM-EüM-ICsSzEM együttes rendelet a kistermelői élelmiszer-termelés, -előállítás és -értékesítés feltételeiről
- [20.] 228/1996. (XII.26.) Kormányrendelet a mezőgazdasági őstermelői igazolványról
- [21.] 326/2001.(XII.30.) Kormányrendelet a családi gazdaságok létrehozásáról, nyilvántartásba vételéről, működtetéséről, valamint kiemelt támogatásukról.
- [22.] 1995. évi CXVII. törvény a személyi jövedelemadóról.